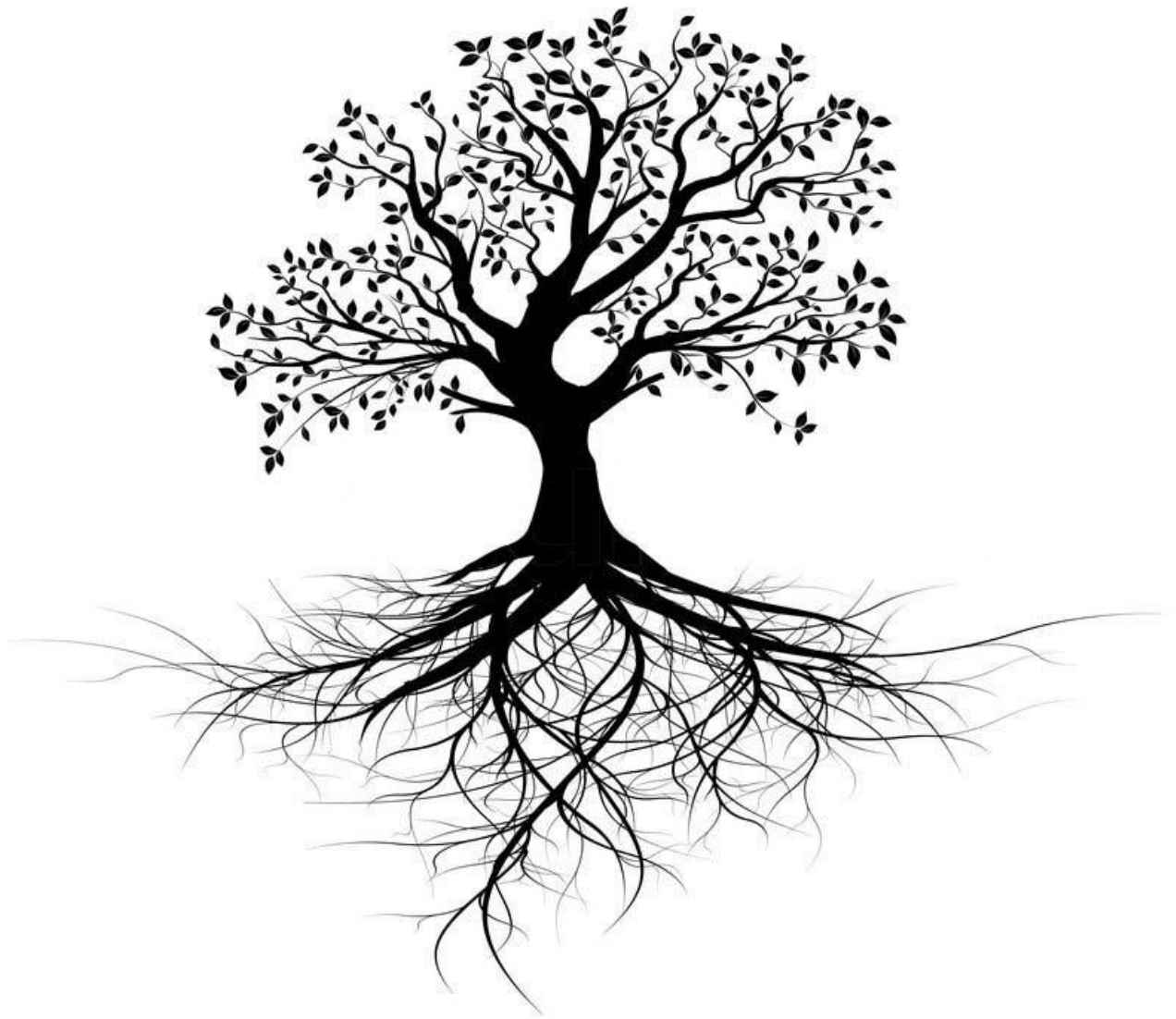

III

Morfar

tysk soldat i 1. verdenskrig

III.7 · Jørgen Jørgensen

Morfar blev født i Sønderborg 20. juli 1891. Det fremgår af hans dåbsattest, at han var *ehelicher Sohn des Kreuzzollmatrosen Jürgen Jürgensen und dessen Ehefrau Birgitte Hansine, geboren Miang, hierselbst.*

Faddere var:

Der Vater des Kindes

Christian Schnell, Maschinenbauer, hierselbst (Omas svoger)

Margarethe Schnell, geb. Miang, dessen Ehefrau (Omas storesøster)

Rent juridisk og historisk er han således født i det dengang tyske Nordschleswig, i Sønderborg, hvor hans mor kommer fra, mens hans far er fra Nordborg. Desværre findes der ikke en folketælling fra denne periode, så man umiddelbart kan finde forældrenes bopæl, men det har måske været Møllegade 12¹, som han i krigspapirerne har opgivet adresse til.

To år senere fik han en lillebror, Carsten Christian Jørgensen, * 1893, og igen endnu seks år senere var familien komplet med tre drenge, da også Iwer Heinrich Jørgensen var født (*1899).

1909

Skolegang har jeg ikke kunnet finde noget på, men mon ikke han har afsluttet skolen efter 7. klasse og derefter er kommet ud at tjene? Hans skolegang er dermed sluttet ca. 1905.

Billedet her tv. er af 'Handwerker Turn-Verein Sonderburg 1884-1909 zum 25. Stiftungsfest', der blev holdt i 1909. Blandt de mange aktive unge mænd ses morfar i 2. række under fanen. Hvad den egentlige begivenhed har været, vides ikke, men et fund i gemmerne i farmors kiste på Møllegangen afslører, at Jørgen Jørgensen blev udlært bager 1909.

Af hans *Lehrbrief* fremgår:

Lehrbrief

Jörgen Jörgensen, geboren am 20ten Juli 1891 zu Sonderburg Kreis Sonderburg hat das Bäckerhandwerk drei ½ Jahre, und zwar vom ...ten ? Staats Blans 1906 bis zum 20/10 1909 bei dem Innungsmitgliede Herrn H. Langelo zu Sonderburg erlernt. Er ist namentlich ausgebildet worden. Seine Führung während der Lehrzeit war gut.

Auf Grund des nebenstehenden Prüfungszeugnisses ist heut dieser Lehrbrief ausgefertigt und unter Nr. ... in die Gesellenrolle der Innung eingetragen worden.

Sonderburg, den 20ten October 1909

Der Vorstand der Bäcker-Innung zu Sonderburg

H. Langelo

Obermeister

Henning Langelo
Formand for Bagerlauget i Sønderborg 1901-13

Interessant at læse mere om det sønderborgske bagerlaug s. 15-20 her:

<https://dis-danmark.dk/bibliotek/909797.pdf>

Prüfungs-Zeugnis

Jörgen Jörgensen hat nach Beendigung seiner Lehrzeit vor dem unterzeichneten auf Grund § 31 der Gewerbeordnung zur Abnahme der Gesellenprüfung bestellten Prüfungs-Ausschuß nach den bestehenden Prüfungsvorschriften die Gesellenprüfung im Bäckerhandwerk heute abgelegt und praktisch gut, theoretisch gut bestanden.

Sonderburg, den 20ten October 1909

Der Prüfungs-Ausschuß der Bäcker-Innung zu Sonderburg

L.A. Johannsen, Vorsitzender

Langelo, Meisterbeisitzer

Chr. Christiansen, Gesellen-Beisitzer

Der Inhaber hat das Verbandbuch Nr. 86305 erhalten.

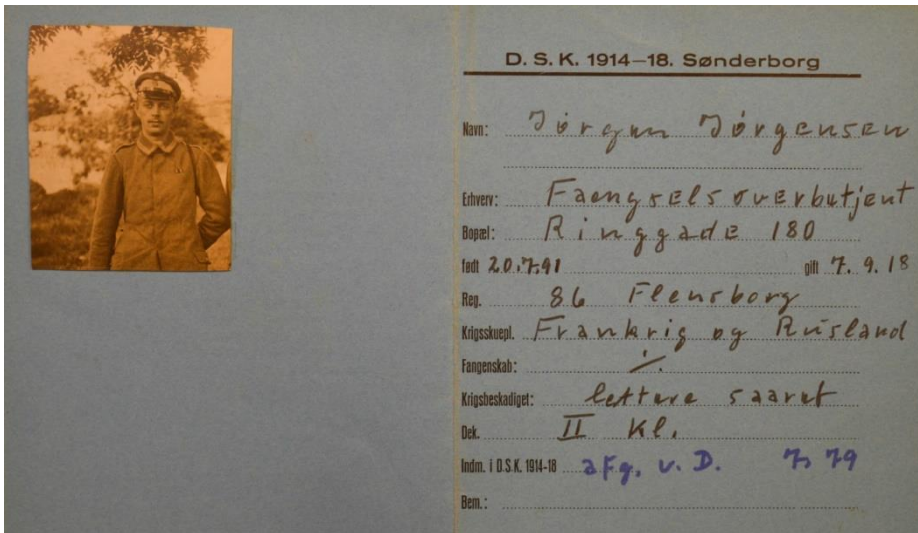

Det eneste andet ungdomsbillede, jeg har fundet, er her t.h., hvor morfar kækt pulser på en cigar. Jeg formoder, det er fra før krigens udbrud, ca. 1912. Ung bagersvend ude med vennerne.

Den følgende rekonstruktion af morfars deltagelse i 1. verdenskrig er til dels foretaget med afsæt i hans eget album med noter fra krigen. De er nummererede med [] fra 1-98.

15. okt. 1913 er der 'Diensteintritt', som der står i de papirer, jeg hentede i Rigsarkivet i Aabenraa, der gemmer hans 'Invalidesag' [I 1313]. I denne findes et uddrag af 'Kriegsstammrollen' for Jørgen Jørgensen, på det tidspunkt bosat Møllegade 12 i Sønderborg. Han blev indkaldt til 6. kompagnie, II. bataljon af *Füsilier Regiment 86*, også kaldet *Regiment Königin* efter Auguste Viktoria (1858-1921), den (sidste) tyske kejserinde og

Identitetskort fra krigen, hvor morfar selv angiver sit regiment til 86, i et album suppleret med 'Füsilier'.

dronning af Preußen, der var chef for regimentet.

Hanne Cordes Christensen fra Museum Sønderjylland bekræfter ved hjælp af skulderstropperne, at monogrammet er AV for Auguste Viktoria = Regiment 86 (kaldes også 'Regiment Königin', som hørte hjemme i Sønderborg og Flensborg).

Og hun fortsætter:

Snoren, der hænger fra den ene skulderstrop til knappen er formodentlig en skydesnor, en udmærkelse, som de bedste skytter kunne få under soldatertiden /værnepligten.

Den udmærkelse havde morfar så ikke.

28. juni 1914 bliver den østrig-ungarske kronprins Franz Ferdinand skudt af en serbisk student. Da den tyske kejser Wilhelm II. støtter Østrig-Ungarn mod det oprørske Serbien, som bl.a. støttes af Rusland, fører det til, at Tyskland 1. aug. erklærer Rusland krig, og dermed er 1. verdenskrig en realitet. Den 3. aug. erklærer Tyskland også Frankrig krig, og for morfar, der netop er ved at afslutte sin værnepligt, fører det til, at han sammen med II. bataljon af [Füsilier] R[egiment] 86 drager i felten 8. aug. 1914 fra Flensborg.

1914 – og 22 år
Gefreiter Jørgensen i fuld paradeuniform
Flensborg

Dienstverhältnisse	Orden, Ehrenzeichen und sonstige Auszeichnungen	Mitgemachte Gefechte.	Stammandos und besondere Dienstverhältnisse. Kriegsgefangenschaft	Züchtung, Gerichtliche Bestrafungen, Rehabilitierung	Entlassung
a. freiherr (Datum und Art des Dienstbeginns, bei welchem Truppendienst, Datum und Art der Entlassung von welchem Truppendienst, Art des Dienstes bis zur Mobilmachung, Datum und Art der Entlassung, Fortsetzung der Dienstzeit, ohne Doppelrechnung der freiherrlichen) b. nach Eintritt der Mobilmachung (Datum und Art des Dienstbeginns, bei welchem Truppendienst, Datum und Art der Entlassung, Fortsetzung der Dienstzeit, ohne Doppelrechnung der freiherrlichen)	10.	11.	12.	13.	14.
a. Am 15.10.78 als 1. Lt. 2. B. 6. Komp. 1. B. 86. z. d. B. 86. in die Mobilmachung. - 7. 9. Monate, - 18 Tage, b. Am 8. 8. 1914 mit 6./86. in die Feld. - 22.10.14 z. d. B. 86. wegen Ausbruch des 1. Weltkrieges. Am 27. 7. 17 z. d. B. 86. in die Mobilmachung. - 12. 3. 19 z. d. B. 86.		Gefechte mit 1. B. 86. 3. 9. 1914			
					nach Kreis Weisla Bz-K. Ich Truppiert über sprü zu be is. Z. K. V. belei. At eine meil guny auf terl mel her ich wh I St ic r

Wilhelm Jürgensen beskriver, hvordan II. bataljon forlader Flensburg kl. 7 om morgenen den 8. august 1914. Marchen går over Hamborg, Bremen og Osna-brück til Aachen, der nås den 9. august. Modtagelsen er overalt hjertelig, indtil de 11. aug. når Liège i Belgien, der ikke vil give tyskerne fri passage gennem landet mod Frankrig. Morfar har efterladt et fantastisk album fra sin tid i krigen, men det har først billeder fra 1915, så derfor må jeg ty til kilder fra krigens første år. Af disse (fx Wilhelm Jürgensen) fremgår det, at II. bataljon får sin ilddåb ved Tirlémont den 18. aug. og senere i slaget ved Mons (Belgien) den 23. aug.

Fra morfars Kriegsstammrolle

Regimentets marchrute fra den belgisk-tyske grænse til Tirlémont, samt til og fra Mons – august-september 1914

Den franske grænse bliver overskredet den 25. august 1914, og dermed er man for alvor i fjendeland. Regimentet trænger så langt mod syd som til stillinger sydøst for Paris og syd for Montmirail, hvor det kommer til slag ved Esternay og Neuvy (Marneslaget), men derefter bliver det tilbagetrækning til området omkring Moulin-sous-Touvent, og i stillingskrigen omkring Moulin og senere Dreslincourt holdes den første jul i felten.

Helt tv.: Zur Erinnerung an das Kriegsjahr den 4. August 1915

Tv.: Morfar med ukendt makker

[88] Champagne 1915
Unterstandbautrupp

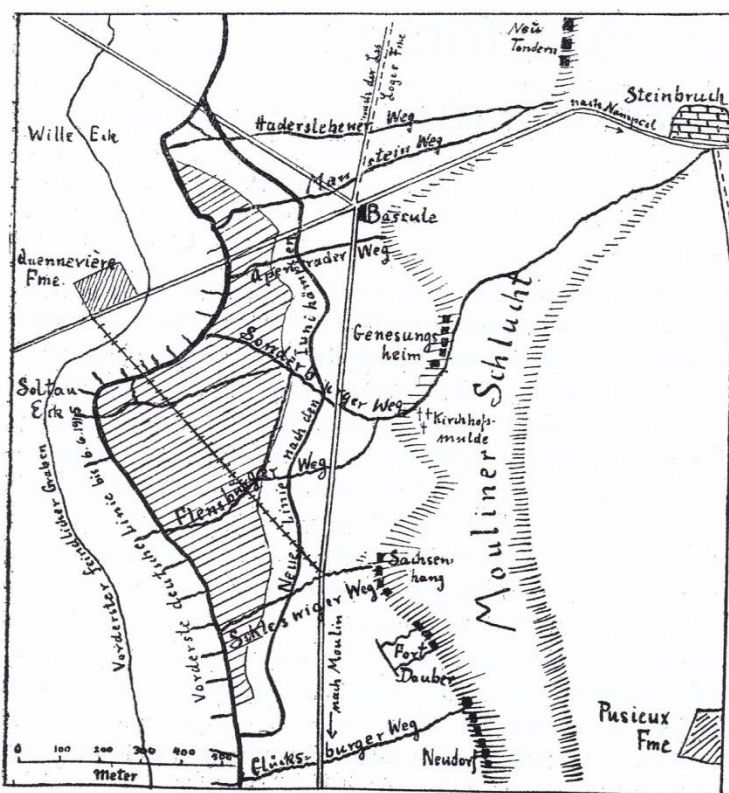
II. bataljon var indkvarteret i Camelin, og juleaften spenderede feltkøkkenet ekstra punch, *hvilket naturligvis ikke gjorde den gode stemning ringere*, som Jürgensen overstrømmende patriotisk skriver. *Kun fjenden var ikke juleagtig stemt.*

Allerede 22. okt. 1914 er morfar *wegen Auszeichnung im Felde* blevet forfremmet fra almindelig soldat til 'Gefreiter', måske nok

i situationen en anerkendelse, men 'befreit' har han næppe følt sig. For det meste af 1915 skulle vise sig at blive stillingskrig ved Moulin-sous-Touvent.

Stillingen var den mest trøstesløse, som regimentet oplevede indtil vinteren 1916/17. På en fladbølget, udstrakt højslette, hvis tomhed kun blev afbrudt af de forskellige gårdes trægrupper, trak den sig afsted. Kønnen er i den egn kun de indskårne dale. Nogle forfaldne og utætte, allerhøjst splintsikre dækningsrum gav ingen nævneværdig beskyttelse. Dertil havde det i begyndelsen af året regnet i stride strømme. Ingen vandafledning, og i bunden af graven ingen rist, derfor løb skyttegrave og dækningsrum fulde af vand. Vand eller mudder stod knæhøjt. Væggene styrtede sammen og forvandlede mudderet til sejt ler. [...] Løbegravene var så tilmudrede, at man til en strækning, der normalt let kunne tilbagelægges på 10 minutter, nu brugte en time. [Jürgensen, s. 61]

Kort over stillingen nord for Moulin-sous-Touvent. Forbindelsesgravene fra baglandet til de forreste skyttegrave bærer hjemlige navne fra Nordlesvig/Sønderjylland. Det skraverede område er terræn, der gik tabt ved kampene i juni 1915.

I april var stillingen dog så vidt udbygget, at der fandtes en gennemgående skyttegrav, og det må have været her, at morfar den 4. april 1915 skrev hjem til sine forældre og sin yngste lillebror Iwer. Interessant er i den sammenhæng, at han nævner sin anden lillebror, Carsten, der også var ved samme front, men i et andet regiment, nemlig kompagni 4 i regiment 85. Måske så de hinanden her for sidste gang?

nicht Ihre fesseln fortlassen
 sondern sie ist ganz gemüthlich. Wir
 liegen so ungeschick 4 m unter
 der Erde. Die wirren Manöver
 sind jetzt nicht die anderen alle von
 mir. Wenn Sie mir nicht etwas
 Lüttes oder Spitzel spicken mag
 bin ich sehr sehr dankbar. Man sagt
 bekommen ich mir einen neuen
 und eine Saap Condensirte Milch.
 die sind wirklich gut zu mir.
 Der Heiler bekommen ich eine Karte.
 Sie geht es mir ganz gut.
 Ich habe ja die ganze Zeit sehr
 lieber Vater, Mutter und Sie, und
 wenn das nicht Gott will auf
 Wiedersehen

Ihre Lieblinge
 Jörgen

Liebe Eltern in Zürich!

Ich habe mir ein feines
 für einen kleinen Brief vom 9/3
 erhalten und mich sehr freuen.
 Auf die die Stunden mit Mutter
 Lüttes kommt natürlich nicht
 hing werden was es sein sollte,
 aber es waren das Stunden und
 zu kommen.
 Auf von der Seite kann ich
 sehr gerne, es ist unglücklich
 mir. Ich habe die ganze Zeit
 bei der 4ten Klasse 55 m.
 so ist es mir sehr angenehm
 und ich hoffe Sie dem natürlich
 gleich als andere Tage.
 Wenn Sie freundlich Wiedersehen,
 14. Jahres abwaschen. und dann
 für auf Frankfurt gehen all

Es war ein Feiertag für mich
 so das was ich weiß. Das
 ist die besten Dinge. Ich habe
 auch nicht vergessen falls ich
 etwas mitgebracht. Aber das
 HoSalat, und das Brot, und
 ich bei der Routine Kauf, was
 ich das mit für Sie. so fröhlich
 sie ist. so kann aber das er
 sein. Das Brot und das, und
 mir aber nicht mehr zusammen.
 die Kinder haben 100 m vom
 Ich bleib bei Sie bis 1 1/2 Uhr
 dann muß ich wieder gehen,
 um 8 Uhr muß ich gehen
 Sie. Aber jetzt ist es mir
 das ich Sie sehr. Ich
 Gott will mehr ich Sie
 befragen.

Auf von meiner Seite falls ich
 Karte, vom Kaffee, bei der

3.
 Konfirmation bei Linda Wang.
 Die Sache alle unterrichten, die
 da waren zur Konfirmation. Am
 14ten dieses Monats ist Ihr
 Geburtstag. Ich hoffe Sie
 alles Gott will mir das
 Später. Man Ihre Kinder
 ich auch gehen Karte, so
 Sie, und wird auch geliebt,
 und wie er spricht, was
 die Konfirmation. so ist
 Wenn Sie verlangt was
 mir, was? So große
 Sie mit. Sie ist
 können, Sie dankt
 die Karte, je mehr
 Ich weiß sehr nicht
 Sie. Aber das
 Kinder haben
 geben gerade
 und ich, wenn die

Da brevet er det eneste, jeg har bevaret, har jeg valgt at indsætte det i fuld længde, men da alle læsere i dag måske ikke er fuldbefarne i gotisk, tysk morfarhåndskrift, følger en 'oversættelse' her (tak til René Rasmussen og Martin Bo Nørregård, Museum Sønderjylland, der har hjulpet med at udfylde huller):

Moulin d. 4. 4. 1915

Liebe Eltern [Hansine og Jørgen Jørgensen] und Bruder [Iwer]!

Zuerst meinen herzlichsten Dank für Euren lieben Brief vom 29/3, welchen ich richtig erhalten habe. Auch für die Blumen an die Mutter. Ihr **F??ster** [Ihre Schwester?] konnte natürlich nicht daraus klug werden, was es sein sollte, aber es waren doch Blumen und gut gemeint.

Auch von Carsten [dem kleinen Bruder] kann ich Euch herzlich grüßen, er ist wohlauf und munter. Endlich habe ich ihn getroffen. Er ist bei der 4. Comp. 85.ern.

Er ließ es mir telephonisch wissen, und ich besuchte ihn dann natürlich gleich des anderen Tages.

Welch ein freudiger Wiedersehen nach 1 ¼ Jähriger Abwesenheit und dann hier auf Frankreichs Boden als Soldaten. Es war ein Freudentag für mich. Er sah wohl und frisch aus. Bloß Fettigkeiten knapp. Ich hatte leider auch nichts, sonst hätte ich ihm etwas mitgebracht. Aber 1 Tafel Schokolade und 1 Paket Keks, welches ich bei der Kantine kaufte, nahm ich doch mit für ihn. Er freute sich sehr. Er kam aber doch an mit sein Negerfett [margarine] und Brot, und wir aßen mal wieder zusammen. Im Schützengraben 100 m vorm Feind. Ich blieb bei ihm bis 7 ¾ Uhr abends, dann mußte ich wieder gehen; denn um 8 Uhr mußte er Graben Posten stehen. Aber gefreut hat es mich doch, daß ich ihn fand. Nächstens wenn Gott will, werde ich ihn wieder besuchen.

Auch von meiner Tinne [marmor] hatte ich Karte, vom Kaffeetisch, bei der Konfirmation bei Cedde [Carsten] Miang [*1867]. Sie hatten alle unterschrieben, die da waren zur Konfirmation. Am 14. dieses Monats [* 14. April 1891] ist Ihr Geburtstag. Erinnerere ihn bitte. Ich werde so der liebe Gott will ein Paket Blumen schicken. Von Ihrem Bruder [Johann Friedrich Breyer] hatte ich auch gestern Karte, er ist in Lübeck und wird ausgebildet, und wird, wie er schreibt, wohl bald nach Hier kommen. Er ist Landsturm. Meine Tinne verlangt was von mir, was? So große Ark Schreibpapier schickt Sie mir. Die ist garnicht so dumm, sie denkt auch, "je größer die Seiten, je mehr schreibt er." Ich vermiß sonst nichts neues zuschreiben. Als daß wir wieder im Schützengraben liegen mit dem Telephon. Haben grade unsren Unterstand fertig. Und haben es, wenn die Artillerie nicht Ihre EisernePortionen herübersschießt, ganz gemütlich. Wir liegen ja ungefähr 4 m unter der Erde. Die reinen Maulwürfer.

Grüße jetzt bitte die anderen alle von mir. Wenn Ihr mir bitte etwas Butter oder Schmalz schicken wollt, bin ich Euch sehr dankbar. Von Engels bekam ich wiederum eine Zeitung und eine Dose Condensierte Milch. Sie sind wirklich gut zu mir. Von Walter bekam ich eine Karte. Ihm geht es noch ganz gut.

Zuletzt seid Ihr begrüßt recht herzlich lieber Vater, Mutter und Iwer, und wenn der liebe Gott will auf Wiedersehen.

Euer dankbarer Jørgen

[56]

[59]

Et interessant emne i ovenstående brev er, at morfar tydeligvis allerede på dette tidspunkt kender mormor, dvs. at de har været kærestere, allerede inden han blev sendt i felten i 1914. Der er intet, der tyder på, at han har været væk fra fronten i krigsårene, så al kommunikation mellem dem har foregået via brevpost i godt fire år. Noget anderledes end vore dages online-muligheder.

[89] Im Sappenkopf. I/86

For F.R. 86 var foråret og sommeren 1915 præget af muldvarpekrig: parterne underminerer og detonerer hinandens skyttegrave med voldsomme konsekvenser for dem, det går ud over. Et egentligt helvede bryder dog løs 6. juni ved det, der senere gik over i historien som Den sorte dag ved Moulin-sous-Touvent:

Tågen letter snart, og en strålende sommerdag viser sig. [...] Kort efter ildens begyndelse sprænger franskmænd indgangen til det højre krater. Ilden raser videre. Frontgrave, løbegrave bliver hamret sammen. Også Moulin-slugten genlyder af bragende skud [...] fra Autrèches-kanten hylér de svære granater.

Hele slugten er fyldt med sort røg. [Jürgensen, s. 77]

Som René Rasmussen skriver i sin bog om slaget ved Moulin:

Ingen anden dag i noget andet slag under hele Første Verdenskrig kostede så mange sønderjyder livet. Kampene i juni 1915 ved Moulin-sous-Touvent hører - set med sønderjyske øjne - til krigens blodigste. Mindst 104 fra Sønderjylland mistede livet den dag.

Men morfar overlevede.

Fra midten af oktober blev regimentet sendt til Champagne, sydøst for Reims. Anden jul i felten – som ingen på forhånd havde forestillet sig nogensinde ville komme – havde II. bataljon beredskab, og julen var derfor fejret på forhånd, mens man holdt vagt mellem fugtige og mugne skyttegravsvægge. I februar 1916 dannede en lille gård, Navarin-Ferme, midtpunkt for den stilling, der skulle stormes. Målet var at fordrive fjenden for det højedrag, der lå foran. Det er svært for en ikke-krigskyndig her i 2018 overhovedet at forestille sig, at erobringen af en enkelt gård bagefter førte til kejserligt besøg: *Den gamle preussiske angrebsånd er endnu ikke gået tabt*. Gad vide, hvad morfar tænkte i dén situation.

[83] Navarin-Ferme erstürmt am 27. Febr. 1916

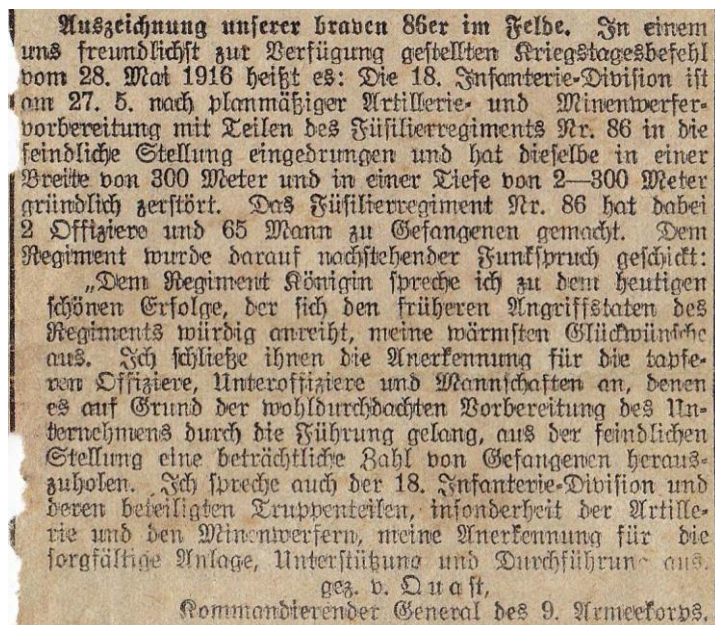
[86] 11/86 27. 5. 1916
Erkundungspatrouille 27. Mai 1916
Zur Erinnerung an den lustigen Franzosenfang

Man kan undre sig over, hvad det er for en lystig fangst, der er tale om. Baggrunden for historien er alt andet end lystig, men kan man mobilisere humor og ironi, har man måske en højere grad af mulighed for at overvinde krigens rædsler?

På det her tidspunkt af krigen var det ikke usædvanligt, at der på begge sider af fronten blev lavet gasangreb mod fjenden. Ovenstående billede af patruljerende füsilierere modsvares af en træt udseende Gefreiter Jörgensen, der under løsenet "Zugketten" skulle deltage i en patruljeoperation, der skulle tage fanger i den - gassede - fjendtlige stilling og samtidig melde tilbage om det tyske gasangrebs virkning i fjendelejr, mens modstanderne svarede kraftigt igen.

Bag et billede i morfars album var gemt et gammelt avisudklip:

Auszeichnung unserer braven 86er im Felde

In einem uns freundlichst zur Verfügung gestellten Kriegstagesbefehl vom 18. Mai 1916 heißt es: Die 18. Infanterie-Division ist am 27. 5. nach planmäßiger Artillerie- und Minenwerfervorbereitung mit Teilen des Füsilierregiments Nr. 86 in die feindliche Stellung eingedrungen und hat dieselbe in einer Breite von 300 Meter und in einer Tiefe von 2-300 Meter gründlich zerstört. Das Füsilierregiment Nr. 86 hat dabei 2 Offiziere und 65 Mann zu Gefangenen gemacht. Dem Regiment wurde daraufnachstehender Funkspruch geschickt: "Dem Regiment Königin spreche ich zu dem heutigen schönen Erfolge, der sich den früheren Angriffstaten des Regiments würdig anreicht, meine wärmsten Glückwünsche aus. Ich schließe ihnen die Anerkennung für die tapferen Offiziere, Unteroffiziere und Mannschaften an, denen es auf Grund der wohlgedachten Vorbereitung des Unternehmens durch die Führung gelang, aus der feindlichen Stellung eine beträchtliche Zahl von Gefangenen herauszuholen. Ich spreche auch der 18. Infanterie-Division und deren beteiligten Truppenteilen, insonderheit der Artillerie und den Minenwerfern, meine Anerkennung für die sorgfältige Anlage, Unterstützung und Durchführung aus."

gez. v. Quast, kommandierender General des 9. Armeekorps

Det, der skulle vise sig at blive den sidste tid i Champagne, blev bl.a. udnyttet til at udbygge og forny skyttegravene. Da 86'erne rykkede ind i Champagne, fandt de en knap brystdyb skyttegrav, uden spærringer og dækningsrum. [...] Da de blev afløst, efterlod de sig tre mønsterværdigt bygge stillinger, der gik dybt i terrænet, alle vel forsynede med dækningsrum, beskyttet af en bred pigtrådsspærring og forbundet med baglandet ved kilometerlange løbegrave. [Jürgensen, s. 125]

[85] Schützengraben · Sappenkopf (Sappe 3) · Champagne 1916

[87]

10

Juni 1916 blev 86'erne beordret til at forlade Champagne, og det blev atter tid til march, denne gang mod nord, og der var ikke tid til hvile, for allerede ved ankomsten 2. juli til Miséry, ca. midt mellem Amiens og Saint-Quentin, hvor floden Somme flyder, drøned kanonerne over dem dag og nat. For 86'erne blev det som at komme fra asken til ilden. Somme-Offensiven, der varede indtil 18. nov. 1916, skulle blive et af de største slag i Første Verdenskrig, med mere end 1.000.000 dræbte, sårede og savnede.

[75] Soldatenfriedhof Achiet-le-Petit (Somme)

Men morfar overlevede og blev 31. juli forfremmet til Unteroffizier [9483].

At slaget ved Somme også var bemærkelsesværdigt, fordi vigtigheden af luftherredømme blev synligt, og de første tanks blev indsat, er også synligt i morfars album.

I december 1916 marcherer F.R. 86 videre mod nord til Ancre, en biflod til Somme. Her bliver II. bataljon foreløbigt divisionsreserve i Saignies, hvor de for 3. gang holder jul i uhørt dårligt kvarter.

[35] Amerikanisches Flugzeug

[72] Panzer

[61] Miraumont an der Ancre

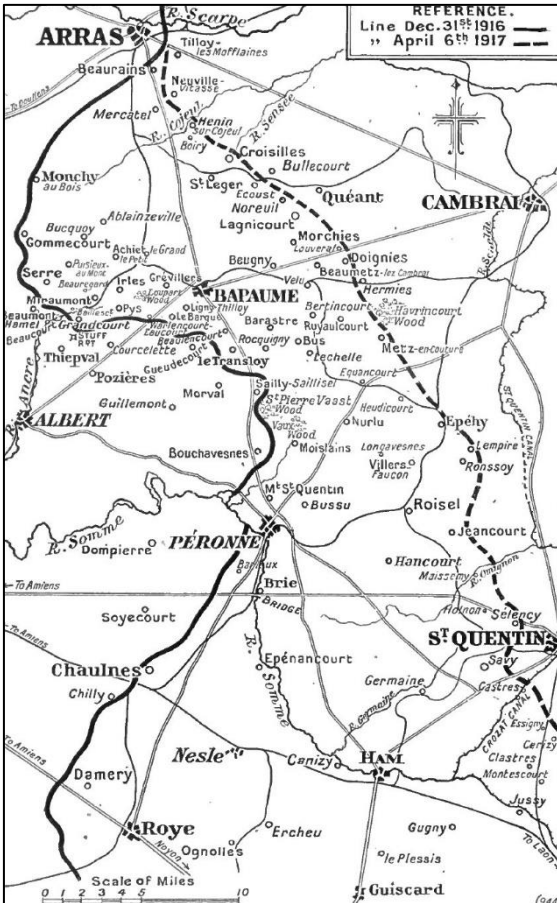
[62] Störungstrupp bei Miraumont

Både billeder og kilder melder klart, at stillingen omkring Miraumont og Grandcourt er noget af det mest trøstesløse. Dertil kommer, at foråret 1917 er voldsomt præget af svære stillingskampe med englænderne, og der er få muligheder for hvile. Opgørelsen over kampene ved Ancre taler deres tydelige sprog: 855 mand meldes syge – oven i de døde, sårede og savnede.

Den 12. febr. 1917 melder regimentet, at officerer og mandskab er udmattet til det yderste. Heller ikke reservebataljonerne har fundet hvile. Som følge af angreb på nabodivisionerne hørte alarmeringer til dagens orden eller rettere til nattens orden. Men stærkest havde den 12 timer lange dagsvagtjeneste tæret på kræfterne. [...] Endelig kom den forløsende ordre, [...] II. bataljon blev afløst af III. bataljon, kørte til Cambrai for at få bad og blive afluset. [Jürgensen, s. 166]

Men hvilen var kort.

Siegfried-stillingen 1916/17

Den nye Siegfried-stilling skulle udbygges. Morfars tropper trak sig derfor tilbage fra fjenden og byggede i baglandet en 125 km lang, ny forsvarslinje, der skulle være kortere og nemmere at forsvare end den gamle linje. Arbejdet var afsluttet 7. marts, og regimentet blev endnu engang sendt til fronten.

April 1917 kom det til voldsomme kampe i slaget om Arras, der varede indtil 16. maj og kostede mange menneskeliv på begge sider af fronten, uden at det for alvor ændrede ved den krigspolitiske situation. Men 29. april 1917 fik morfar tildelt Das Eiserne Kreuz II. Klasse, præcist for hvad vides ikke. Og måske har jeg heller ikke rigtig lyst til at vide det. I flere år havde jeg dette krigsklenodie liggende i et smykkeskrin i hemsens sammen med andre smykker, jeg havde arvet efter mor, mormor og morfar, men desværre blev også det stjålet ved et af de mange indbrud, vi havde på Møllegangen i de år.

Das Eiserne Kreuz, II. Klasse · for- og bagside

Fra begyndelsen af maj lå II. bataljon i stilling ved Havrincourt, ca. midt mellem Bapaume og Cambrai. Men for morfar var det ved at være slut med overskuddet, for af hans invalideakter fremgår det, at han er indlagt på sygehus i Cambrai, *wegen fieberhafter Erkrankung*. Det var lang tid før, nogen kendte noget som helst til diagnosen posttraumatisk stress.

*Eintrag zu den Westfrontauszeichnungen:
Name: M. G. 78 - 30.6.17 - wegen fieberhafter Erkrankung in
Cambrai - posttraumatische Erkrankung*

For Unteroffizier Jørgensen varede hospitalshvilen kun ca. 14 dage, hvorefter han var tilbage på sin plads i F.R. 86, der tilbragte sommeren i stillingen ved Havrincourt. Tiden var præget af stillingskrig mod englænderne, men for første gang blev der også i sommerens løb bevilget orlov til det smukke Cambrai, hvor caféer, civile, kvinder og børn og særligt teatret for en kort stund kunne minde om en virkelighed fra før 1914.

I mellemtiden havde englænderne været offensive nær Brügge for at sætte de tyske ubådes base ved Zeebrügge ud af spillet. Så 1. sept. 1917 blev F.R. 86 læsset af i Oostcamp ved Brügge i Flandern, Belgien. Efter 14 dage med øvelser i modangreb gik det løs igen. Opmarchvejen førte gennem Houthulster-skoven, der fra tidligere regimentet var forbundet med *gru og eventyrenes forheksede skove* [Jürgensen, s. 202], en ren helvedessump.

[33] Stellung F.R. 86 · Houthulster-Walet, Flandern

Her kom det til endnu et voldsomt slag mod de allierede, Flandernslaget, der varede fra 15. sept. til 11. okt. 1917. I morfars album optræder en del billeder med titlen 'K.T.K.', kamptroppekommandoen, og så vidt jeg har forstået, var den særlig interessant, fordi det var en bunker, der blev holdt og dermed var med til at opretholde tyskernes linje. Som Jürgensen skriver: *Englands angrebsvilje kvaltes i mudder og blod.* [Jürgensen, s. 212]

[32] K.T.K. F.R. 86 Flandern, 1917

Indtil i år har Hans, Susanne og jeg vidst, at morfar/farfar havde været soldat i Frankrig, men det var nyt, da jeg af hans identitetspapirer (s. 52) så, at han også havde været i Rusland. Og at det i krigens brutale virkelighed blev hilst med glæde, at man skulle sendes til østfronten, havde vi heller ikke forestillet os. Men jernbanen fragtede i oktober regimentet over Tyskland, Polen til Wilna (Vilnius, Litauen).

[46] Wilna, Nov. 1917 · Nachrichten-Abteilung

Vilnius, fra 1795 russisk, havde siden 1915 været besat af tyskerne. Egentlig skulle F.R. 86 derfor have været 'im Einsatz' på russerfronten, men i første omgang blev ved *feltøvelser den militære uddannelse pudset af* [s. 214], og der blev også tid til adspredelse og rengøring, der gav *füsilierne deres soldatmæssige udseende tilbage.*

Otto Dix: *Kriegstriptychon*, 1929-1932, Galerie Neue Meister, Dresden

***Gródek** (1914)**

Am Abend tönen die herbstlichen Wälder
 Von tödlichen Waffen, die goldnen Ebenen
 Und blauen Seen, darüber die Sonne
 Düstrer hinrollt; umfängt die Nacht
 Sterbende Krieger, die wilde Klage
 Ihrer zerbrochenen Mänder.
 Doch stille sammelt im Weidengrund
 Rotes Gewölk, darin ein zürnender Gott wohnt,
 das vergoßne Blut sich, mondne Kühle;
 Alle Straßen münden in schwarze Verwesung.
 Unter goldnem Gezweig der Nacht und Sternen
 Es schwankt der Schwester Schatten durch den schweigenden Hain,
 Zu grüßen die Geister der Helden, die blutenden Häupter;
 Und leise tönen im Rohr die dunklen Flöten des Herbstes.
 O stolzere Trauer! Ihr ehernen Altäre,
 Die heiße Flamme des Geistes nährt heute ein gewaltiger Schmerz,
 Die ungeborenen Enkel.

Georg Trakl (1887-1914)

* Gródek er en by i Ukraine, hvor der i september 1914 udkæmpedes et af verdenskrigens første slag mellem Østrig og Rusland, men jeg tænker, at Trakl opsamler den stemning, som også kæmperne på vestfronten har oplevet i skyttegravene og på slagmarken.

2. nov. 1917 skriver morfar et postkort til mormor:

*Frl. C. Breyer, An: Herrn P. Knarhoi
Sonderburg, Hafenstraße No. 90,
Schleswig-Holstein*

*M[ein] I[iebes] Kind!
Besten Dank für Deine 2 Karten aus
Flensburg. Sendest du nicht bald Brief,
oder hast du noch nicht recht ausgeschlafen?
Mit innigem Gruß und wenn der I. Gott will
Auf Wiedersehen Dein Jörgen
Abs.: Unteroffz. Jørgensen
N[achrichten] A[bteilung] F.R. 86*

Af morfars invalideakter fremgår det, at han 11. nov. 1917 kom til telegraftrupperne, men allerede her - og resten af albummet - underskriver han sig som en fra Nachrichten-Abteilung, så mon ikke træningen i Flandern og Vilnius har givet ham den forfremmelse?

[44] 1917
Telefonstation K.T.K. F.R. 86
Flandern

I begyndelsen af november 1917 havde revolutionen grebet Rusland, hvilket førte til fredsforhandlinger, og der var derfor ingen idé i at være længere på østfronten for tyskerne. Til gengæld var der rigeligt at se til på vestfronten, så efter fem dages togrejse befandt F.R. 86 sig på gammel tysk jord, Mühlhausen (Mulhouse) i Elsass.

Albummets fem billeder fra denne tid antyder i sig selv en for en hårdt prøvet soldat lidt lettere gang på jorden hér. Ingen krig, kun smukke kvinder og ditto landskaber. Dog viser et forsigtigt kryds i bjergene, Hartmannsweilerkopf i Vogeserne, hen til franskmændenes placering. Fjerde jul i felten blev endelig holdt under lidt roligere forhold end de tre foregående, og der blev ofte givet orlov til Mulhouse. Men 11. febr. 1918 kørte toget med bataljonerne igen mod nord, nærmest tilbage mod udgangspunktet: området omkring Ancre.

[50] Mühlhausen i[n] E[lsass] · Febr. 1918
Im Hintergrund der Hartmannsweilerkopf

[7] März 1918
Die Unteroffiziere der Nachrichten-Abteilung
F.R. "Königin"

Her kom det fra den 21. marts til en stor tysk offensiv i området ved St. Quentin, / Somme, hvor II. bataljon lå i skyttegravene ved Quennemont-Ferme. Men inden blev der lige taget billeder af tropperne...

[8] März 1918
Die Nachrichten-Abteilung F.R. "Königin"

[9] Aufnahme der gesamten Nachrichten-Abteilung am Tage vor der großen Somme-Offensive

... både det officielle billede og fjollebilledet. (Underofficererne holder dog på formerne.)

[10] Somme Offensive 1918
Die erste englische Stellung genommen am 21/3/18

Det lykkedes faktisk at fravryste fjenden et areal, der var flere gange større end alt, hvad de allierede i mere end tre år havde erobret. Men det endelige gennembrud gennem den fjendtlige front var ikke nået. Så på dette sted gik angrebet i stå.

[29] Somme Offensive 1918
Mein Störungstrupp bei Saily-Lorath

Sommeren over blev det til stillingskrig ved Ancre. Englænderne var aktive og angreb konstant. Fx her ved Saily-Laurette, hvor regimentet lå i 10 dage under svære og heftige ildoverfald.

Derefter gik marchen hen over Sommeområdet., *hvor næsten hvert skridt gik over lig.* [Jürgensen, s. 238] Siegfriedstillingen blev passeret, og ved Cambrai ventede togene på regimentet.

Den 19. maj 1918 transporterede de regimentet til den belgiske by Tornay. *Dagene omkring Tornay hører til de skønneste, som regimentet oplevede i denne krig.* [Jürgensen, s. 239] Tjeneste, javel, men også tid til kultur og underholdning.

[30] Sommetal Maj 1918

Dette billede er det kronologisk sidste i morfars album, der sjovt nok begynder bagfra, i 1918. Man fornemmer lidt troppemarch nederst til højre, men ellers ligner det umiddelbart 'die reinste Idylle' – hvad det ikke var. Vel ankommet tilbage til Frankrig, nu ved Braine (vest for Reims) i begyndelsen af august, blev morfar såret af en fransk kugle.

Som det fremgår af hans 'Kriegsstammrolle': *Am 5. 8. 18 leicht verwundet bei Braine. An der linken Hand (Streifverletzung).* To dage senere bliver han overført til det stedlige lazaret, men allerede 29. aug. må han *z. Truppe zurück.* Men måske er det kun på papiret, at han skal tilbage, for vi ved, at han i denne sammenhæng har fået bevilget orlov, da han den 7. sept. 1918 bliver gift i Itzehoe. Derfor først lidt om mormor [s. 87].

Dienstgrad	Vor- und Familienamen	Religion	(Verwaltungs-Bezirk, Bundesstaat)	(Stand, Gewerbe)	der Ehegattin.	Stand oder Wohnort
			der Geburt	Wohnort	Zahl der Kinder.	
2.	3.	4.	Datum der Geburt	6.	7.	8.
Offizier	Jürgensen, Jørgen	ev.	Sonderburg, Schlesw.-H. 20. 7. 91	Bücker Liederup	Katharina, Marie Bege, Sonderburg, Febr. 30,	St. Jørgen, Itzehoe, 29. Sept. 1918

Zufüge zu den Personalnotizen:
*Vom 11. 6. 17 - 30. 6. 17 wegen finberf. Erkrankung in Ostbrabantische Cambrai,
 Am 5. 8. 18 H. O. G. 1. Sant leicht verwundet bei Braine
 " 7. 8. 18 im Fittingplatz. Lehrerpensionat Kat. II,
 " 29. 8. 18 z. Frizza zurück.*

[9482] Kriegsstammrolle, vel det, der på dansk svarer til en soldaterbog

(...) Indledende afsnit om mormor er udeladt i denne offentliggørelse.

Ca. 1918
Mormor

Fra morfars postkort fra Vilnius til mormor nov. 1917 ved vi, at hun på det tidspunkt havde adresse Havnegade 90, Sønderborg hos en P. Knarhøi. Så mon ikke, hun har været i huset dér?

Desværre er det stort set det, jeg har kunnet finde fra hendes ungdomsår, hvor hun siden 1914 (25 år) har måttet vente på, at mormor kom hjem. Havde hun ikke gjort det, havde dette ikke været skrevet.

Hvornår det fine billede af hende her tv. er taget, vides ikke. Måske har hun fået det taget for at kunne sende det til kærsten ved fronten?

Hvor mormor og morfar møder hinanden, er der desværre ikke nogen af os efterlevende, der ved noget om, men under alle omstændigheder ved vi fra morfars breve, at de har kendt hinanden fra før 1. verdenskrig.

Og da morfar i august 1918 bliver lettere såret og derfor for første gang får orlov fra krigen, mødes de så at sige på halvvejen, hos hans forældre i Itzehoe, hvor de bliver gift den 7. sept. 1918. Mor bliver født ni måneder senere :-). Desværre har jeg ikke kunnet finde et bryllupsbillede af dem, selv om kusine Susanne mener, at det vist nok findes. Spørgsmålet er hvor?

Standesamt i Itzehoe, Frau Birgit Struck, har været så venlig at hjælpe med at grave en kopi af deres vielsesattest frem, hvoraf det bl.a. fremgår, at morfar på det tidspunkt har bopælsadresse i Flensburg. Her udgik hans krigstjeneste også fra. Vidner er morfars forældre, der på det tidspunkt bor i Brunnenstr. 39, Itzehoe. Der ser ikke ud til at have været nogen med fra mormors familie, for ellers havde en af dem nok indgået som vidne.

Af morfars invalideakter fremgår det, at han allerede den 12. sept. skulle tilbage til sit regiment i Frankrig. Men mormor da, hvad gør hun – nu som gift frue? I en festsang [tante Misse] fra 1978 til mormor og morfars diamantbryllup nævnes det, at de som nygifte i 1918 boede Møllegade [12¹] hos onkel/tante, så her er det unge par nok flyttet ind, da de blev gift, foreløbigt uden morfar.

Men den unge brudgom synes at have opbrugt sine kræfter på slagmarken. Skudsåret på venstre hånd er helet fint, men den influenza, der siden 1916 har plaget ham, sender ham 12. okt. efter en march på *Krankenstation wegen Grippe*. [9482] 28. okt. overføres han til feltlazaret i Rudolfstadt i Thüringen.

B

Nr. 65

Itzehoe, am *7ten* *September* *1918* taufend neunhundert achtzehn.

Vor dem unterzeichneten Standesbeamten erschienen heute zum Zwecke der Eheschließung:

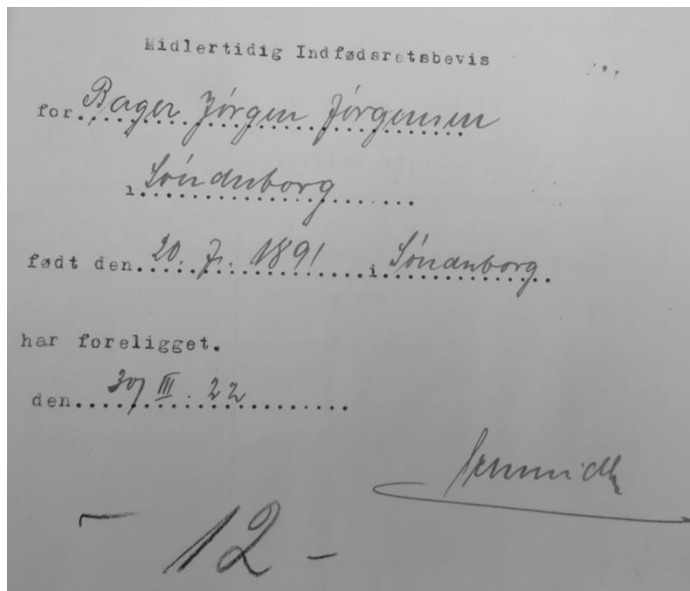
1. der *Wataw-offizier, Leutnant Jürgen Jör Jensen* der Persönlichkeit nach *be* kannt, *evangelischer* Religion, geboren am *2ten* *Juli* *1887* des Jahres taufend acht hundert *neunzig* *und* *zwei* zu *Sonderburg*, wohnhaft in *Itzehoe*, *im* *Lebensstande* *ledig*, Sohn des *Glückw. des* *Jürgen Jör Jensen* *und* *der* *Birgitte Klavine gebornen* *Miang* wohnhaft in *Itzehoe*;

2. die *Katharine Marie Breijer*, *evangelischer* Religion, geboren am *1ten* *April* *1887* des Jahres taufend acht hundert *neunzig* *und* *zwei* zu *Sonderburg*, wohnhaft in *Sonderburg*, Tochter des *wirtenbauers* *Glückw. des* *Alexander Hans Friedrich Breijer* *und* *der* *Charie* *Adelie gebornen* *Pelissen* *geb.* *1887* wohnhaft in *Sonderburg*.

Mens 1. verdenskrig finder sin afslutning 11. nov. 1918, og kammeraterne fra felten begynder tabernes march mod hjemmet, mens revolutionen truer i Tyskland, og mens mormor må klare sin graviditet uden ægteemand, slås morfar med at komme sig oven på alle krigens rædsler. Først 19. jan. 1919 overføres han til lazaret i Sønderborg, og diagnosen er ikke lovende, da han endelig 15. marts 1919 bliver udskrevet. Psykisk svækket, men med mindre end 10% erhvervsskade har man ikke ret til en pensionsydelse for tabt arbejdsfortjeneste. Hans klageakter viser, at han har haft rigeligt at kæmpe for også efter, at han endelig 17. marts 1917 er: *dem 6/86 Batl. Kdo. Flensburg entlassen*. Tid til en ny kamp. [9495]

*Ich ist ein schwächlicher, nervöser Mensch mit wenig leistungsfähigem Herzen. Seine Erwerbsbeschränkung ist aber weniger als 10%.
Sønderborg, den 15. 3. 19.
Der Chefarzt*

Krigskadeserstatning på et langt højere plan er der ellers nok af som efterdønninger af Tysklands nederlag: For mormor og morfar får det betydning, at Nordschleswig i 1920 stemmer sig hjem til Danmark som Sønderjylland. I invalideakterne gemmer sig indfødsretsbeviser, der bekræfter, at morfar fra 1920 har dansk indfødsret og dermed er dansk statsborger. Åbenbart noget, der hverken dengang eller nu kan være en selvfølge.

[9467]

Hjemvendt efter krigen venter der morfar nye roller. For det første bliver han far til en datter, min mor, 10. juni 1919, og den lille familie skal forsørges, men eftervirkningerne af krigen gør, at han ikke kan klare et arbejde som bager. Som tante Misse skriver i en sang til mormor og morfars diamantbryllup 1978:

som bager fik han ingen plads, derfor til "posten" kom...

Morfar bliver altså i første omgang hjælpepostbud, men efter kort tid får han tilbudt et job som arrestforvarer i arresten på Kongevej i Sønderborg.

Fra vielsen og indtil begyndelsen af 1921 bor familien Møllegade 12¹, hvorefter de flytter til Klostergade 1, senere Jernbanegade 55, der ejes af Omas storesøster og mand, Margaretha og Christian Schnell. FT fra 1921 viser, at begge familier bor på dén adresse. Familien Schnell havde tre børn, der dog alle på dette tidspunkt havde forladt hjemmet.

Men arrestbetjent – med et senere avancement til overarrestbetjent – forblev morfar resten af sit aktive arbejdsliv. Jeg husker endnu de mange gange, hvor jeg som barn var med til at hente ham fra Sønderborg Arrest på Kongevej. Sjovt nok forbandt jeg ham dengang aldrig med uniform, selv om han tydeligvis ofte lod sig fotografere i den.

Sidste del af morfars historie er udeladt i denne offentliggørelse. (...) Han dør 9. juli 1979 i Ulkebøl.

1931